

24. Скрипник Л. Газета / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1928. – № 2. – С. 53–61.
25. Скрипник Л. Інтелігент. Екранізований роман на шість частин із прологом та епілогом / Л. Скрипник. – Х. : Пролетарій, 1929. – 148 с.
26. Скрипник Л. Критичний безумовний рефлекс Є. Касьяненка / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 5. – С. 40–42.
27. Скрипник Л. Література / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 5. – С. 34–40.
28. Скрипник Л. Матеріяли до біографії письменника Лопуцьки (З персональних спогадів) / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1928. – № 11. – С. 293–303.
29. Скрипник Л. Мистецтва соціальні й асоціальні / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 11. – С. 26–33.
30. Скрипник Л. Мистецтва соціальні й асоціальні / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 12. – С. 25–29.
31. Скрипник Л. Нариси з теорії мистецтва кіно / Л. Скрипник. – Х. : ДВУ, 1928. – 93 с.
32. Скрипник Л. Поезія / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 9. – С. 17–22.
33. Скрипник Л. Про кіно-виробництво та кіно-мистецтво на Україні / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1927. – № 1. – С. 43–48.
34. Скрипник Л. Театр, цирк, опера, танок, музика / Л. Скрипник // Нова генерація. – 1929. – № 4. – С. 41–50.
35. Старинкевич Л. Леонід Скрипник “Інтелігент”. Екранізований роман на шість частин з прологом і епілогом. Вид-во “Пролетарій” – Харків, 1929 р., 146 с. [Рецензія] / Л. Старинкевич // Критика. – 1929. – № 6. – С. 160–162.
36. Старинкевич Е. Украинский футуризм (Его фактура и идеология) / Е. Старинкевич // Красное слово. – 1929. – № 8. – С. 96–107.
37. Теліга І. Леонід Скрипник “Інтелігент” – екранізований роман на шість частин з прологом і епілогом. Видавництво “Пролетарій”, 1929 р. Тираж 5. 000. Стор. 148. Ціна 1 крб. 35 коп. [Рецензія] / І. Теліга // Молодняк. – 1929. – № 4. – С. 118–120.
38. Теория литературы : учеб. пособ. для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений : в 2 т. / под ред. Н. Д. Тамарченко. – Т. 1 : Тамарченко Н. Д., Тюпа В. И., Бройтман С. Н. Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика. – М. : ИЦ “Академия”, 2004. – 512 с.
39. Тюпа В. И. Художественность литературного произведения. Вопросы типологии / В. И. Тюпа. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. – 224 с.
40. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – М. : Высш. шк., 1999. – 398 с.
41. Цимбал Я. “54 кадри на сторінці”: кіно і проза 20–30-х років ХХ ст. / Я. Цимбал // Слово і Час. – 2002. – № 8. – С. 74–79.
42. Экранизация // Кино : энцикл. словарь / под ред. С. И. Юткевича. – М. : Сов. энцикл., 1986. – С. 510.
43. Юткевич С. Шекспир и кино / С. Юткевич. – М. : Наука, 1973. – 272 с.

Статтю подано до редколегії
22.10.2008 р.

УДК 821.161

О. Л. Теребус – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури, зарубіжної літератури та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Постать Юліуша Словацького в публіцистиці й літературній критиці Дмитра Павличка

*Роботу виконано на кафедрі теорії літератури,
зарубіжної літератури та журналістики
ВНУ ім. Лесі Українки*

Досліджено діяльність представника польського романтизму Ю. Словацького у рецепції Д. Павличка на матеріалі літературно-критичних та публіцистичних статей українського митця.

Ключові слова: літературно-критичні статті, публіцистичні статті, українська тема, польська поезія.

Теребус О. Л. Личность Юлиана Словацкого в публицистике и литературной критике Дмитрия Павлычка. Речь идет о представителе польского романтизма Ю. Словацкого в рецепции Д. Павлычко на материале литературно-критических и публицистических статей украинского писателя.

Ключевые слова: литературно-критические статьи, публицистические статьи, украинская тема, польская поэзия.

Terebus O. L. The Personage of Yuliush Slovatskiy in Publicism and Literature Criticism of Dmytro Pavlychko. The activity of the representative of Polish Romanism Y. Slovazkiy in reception of D. Pavlychko on the base of literary-critical and publicist articles of Ukrainian poets is investigated in this article.

Key words: literary-critical articles, publicist articles, Ukrainian theme, Polish poems.

Постановка наукової проблеми. Для української літератури характерне поєднання художнього й критичного таланту, яскравими прикладами цього є І. Франко, Леся Українка, П. Тичина, М. Рильський, М. Бажан та ін. У вітчизняному літературознавстві серед письменників, які увиразнюють єдність художника, публіциста й критика, чії статті позначені дослідницьким началом, можна назвати імена М. Рильського, О. Гончара, Д. Павличка, Є. Гуцала, Б. Олійника, І. Драча, В. Яворівського та ін.

Д. Павличко – один із найактивніших і яскравих представників нинішнього покоління українських письменників-критиків. М. Ільницький у нарисі “Дмитро Павличко” підкреслив, що в кожному талановитому письменнику поєднано “два начала: творче і дослідницьке – тобто художник і критик” [2, 154].

Публіцистичні та літературно-критичні статті Д. Павличка, які ввійшли до збірок “Магістралями слова” (1977), “Над глибинами” (1983), “Біля мужнього світла” (1988), “Українська національна ідея” (2004), висвітлюють ще одну грань таланту поета – критичну, представляють один із яскравих зразків письменницької публіцистики та критики. Коли майстер пише про майстра, він і бачить, і розуміє його глибше. Він здатен висвітлити й показати красу незвичного образу чи деталі, тонко відчуті своєрідність пафосу і творчої манери, побачити через твори глибинне життя особистості автора.

У збірках статей Д. Павличка перед читачем постає широка картина розвитку як української літератури, так і літератур інших країн. Творчість того чи іншого письменника глибоко осмислюється, твори набувають іншого, нестандартного трактування. Кожна зі статей – це вдумливий погляд на історію, на долю народу, на його культуру крізь призму художнього слова. Вони мають свої сюжети, колізії, митець уміє поставити факти у відповідний контекст, де є і захоплення творчістю досліджуваного художника, і відкриття нового кута зору на той чи інший факт.

“Інтуїція художника, власні пристрасті, розуміння поезії як активного чинника суспільного перетворення світу повною мірою виявляється в літературно-критичних статтях, портретах, рецензіях та оглядах Д. Павличка. Присутність особистісного начала виявляється в тому, що побудженням до написання багатьох літературно-критичних нарисів та публіцистичних статей автора була його перекладацька робота” [2, 172], – зауважив М. Ільницький.

У доробку Д. Павличка наявна масштабність бачення; в його полі зору багато представників різних літератур. Він активно пропагує миротворчі, дружні контакти української літератури, розглядає її в контексті сучасних йому процесів і тенденцій розвитку світових культур. Дослідник написав ряд статей, що не обмежуються лише українською культурою. Географія його мистецьких інтересів широка: Білорусь, Росія, Латвія, Естонія, Башкирія, Болгарія, Польща, Чехія, Словаччина, Франція, Куба, Іспанія та ін.

Винятковий інтерес Д. Павличка до слов’янської культури, зокрема до польської культури, літератури. У 2000 р. в передмові до антології польської поезії “Дзвони зимою” автор пояснив свою зацікавленість, закоханість у польську поезію та її яскравих представників. Він каже, що польська поезія “значно більшою мірою й набагато інтенсивніше, хоч так само з певним опізненням, як українська поезія, проходила важливі етапи свого розвитку на базі європейського Відродження і бароко. А в новіших часах не лише орієнтувалася на європейські новації, але й сама творила оригінальні зразки формального новаторства” [1, 5]. Говорячи про польську поезію, Д. Павличко звертає увагу на “універсальні мотиви” [1, 9], що були закладені у “польське поетичне слово ще у XVI ст. Яном Кохановським та його послідовниками, розвинуті великими романтиками в XIX ст. (особливу роль у цій справі відіграв Ципріан Норвід), у XX ст. не лише захопили, а й винесли на вершини

світового визнання нобелівських лауреатів Чеслава Мілоша та Віславу Шимборську, а також невінчаних лауреатством Збігнева Герберта й Тадеуша Ружеви́ча” [1, 9]. Серед письменницького загалу Д. Павличко вихопив ті постаті, творчість яких викликала небуденну зацікавленість і певною мірою пов’язана з Україною. До найвидатніших постатей польської літератури належать вихідці з України – Ю. Словацький, Л. Стафф, Я. Івашкевич, З. Герберт, А. Кусне́вич.

Виклад основного матеріалу. “Титаном польського і світового письменства” назвав Д. Павличко Ю. Словацького в однойменній статті, написаній у 1979 р. до 170-ліття з дня народження митця. У 90-ті рр. й пізніше ім’я польського романтика часто фігурує у публіцистиці Д. Павличко. “Юліуш Словацький і Центральна Європа” (1999), “Ангеллі – актуальний для України твір Юліуша Словацького” (1999), “Польський геній – пророк України” (2001). Ці та інші статті й виступи присвячені видатному поетові.

Д. Павличко у статті “Титан польського і світового письменства” досить поетично відгукнувся про Ю. Словацького, що “він, мов небеса, то виблискує чистотою, то покривається хмарами, то світить лагідним сонцем, то засліплює блискавицями, гарними, не свідомими своєї руйнівної сили” [3, 281]. Багато творів митця присвячені Україні, його серце “так любило її народ” [3, 281]. Д. Павличко постійно звертається до аналізу такої творчості, до питання про те, як і що з української історії сприймав польський поет.

У вірші “Мій заповіт” Ю. Словацький сформулював “найголовніше завдання свого і взагалі будь-якого істинного поетичного слова – обертати “з’їдачів хліба в ангелів”, цебто в людей, наповнених світлом духовного життя” [3, 282]. Саме цьому польському поету ми завдячуємо появі “вічного революціонера” у І. Франка, хоча, звичайно, ці образи не зовсім ідентичні, адже Ю. Словацький цим висловом позначив “містичне розуміння муки, що нею наповнені могили борців за свободу” [3, 282], а І. Франко вбачав громадянський образ тієї сили, що пориває людей до боротьби за справедливість.

Поет звертається до України як до своєї “давньої вітчизни”. У цих звертаннях, каже Д. Павличко у статті “Юліуш Словацький і Центральна Європа”, можна відчутти, що “поет, з одного боку, трактував українські землі як частину Польщі (що сприймається українцями як зневага), але з другого боку, поет був настільки закоханий в лицарські звичаї запорозьких козаків, настільки критично ставився до польських магнатів, які з українського козацтва зробили свого ворога, що подекуди говорив про Україну як про щось абсолютно відрубне від Польщі, вічне й неповторне у своєму духовному, непокірному, закоханому у свободу бутті” [4, 577].

Таке протиставлення України й Польщі було для Ю. Словацького постійним болючим переживанням, “мукою роздвоєння, з якої вибухали його інвективи” [4, 577], адресовані то гайдакакам, то шляхті, причому удари проти польських аристократів були сильніші. Звідси походить створений поетом образ Мазепи, який поки що є пажем, але в його душі “будиться великий гетьман, який своїми лицарськими прикметами переважає польського монарха” [4, 577].

У творах на козацьку тему Ю. Словацький підходить до розуміння української історії, яка неодмінно веде до утворення незалежної України. Як приклад, Д. Павличко аналізує його поему “Вацлав”, де мова йде про польського зрадника, який виступив як союзник Росії проти Костюшка і повинен за це понести справедливу кару. В ролі месника виступає звичайна селянка, яка вбиває зрадника, а її “голосом говорить українська душа:

*A choć krew twoja kiedyś wine zmaże,
Tedo ci Pan Bóg zwiastować me każe, –
Choć Ukraina kiedyś zmartwychwstanie,
Ty sie, nie dowiesz w piekle, ty szatanie!*

Переклад цих слів українською мовою міг би звучати так:

*Хоч кров твоя твоїй гріх замаже,
Бог звістувати це тобі не каже –
Не знатимеш у пеклі, ти, шайтане,
Що Україна із могили встане!* [4, 577].

Герої Ю. Словацького – мученики, які жертвували життям у боротьбі за справедливість. У центрі філософської системи поета – “ідеал вищості мученика, такого, як Ангеллі, над людьми, яких поет називав “з’їдачами хліба” [4, 579].

Творчість Ю. Словацького, на думку Д. Павличка, можна трактувати як пересторогу “від надмірного захоплення тверезою, матеріалістичною системою життя” [4, 579]. Публіцист стверджує, що поет жив проблемами світу, прагнув “пізнавати землю, по якій ходив, хотів наблизитися до людей, яких зустрічав у своїм вигнанні житті, в далеких подорожах. Його найкращі поеми нагадують репортажі з мандрівок шляхами Альп, середземноморських та близькосхідних земель” [4, 579].

Багато роздумів Д. Павличка присвячено відомому творові Ю. Словацького “Ангеллі”. Цю поему було написано під час подорожі країнами Близького Сходу. Свого часу отримав схвальний відгук І. Франка. Через антиросійський характер за радянських часів українською мовою поему не перекладали. Д. Павличко вперше переклав поему. Зміст цього твору має “філософський, універсальний, світотворчий дух” [4, 580]. У поемі автор показує три групи поляків, борців за визволення вітчизни, не симпатизує першій, яка прагне відродити королівську Польщу, де має панувати шляхта, не симпатизує і третій, на чолі якої стоїть духовенство. Прихильний Ю. Словацький до другої групи, на чолі якої стоїть Скартабелла.

“Ангеллі” – це твір про народ, “позбавлений через своїх самолюбних вождів єдиної ідейної мети” [4, 581]. Герой поеми – Ангеллі – не належить до жодної політичної громади польських борців за свободу. В своїй душі він збирає страждання “під’яремної польської нації, він усамітнюється і, зрештою, вмирає за свій народ, свідомо сприймаючи і своє поневіряння по сибірських тюрмах, і свою смерть як жертву для ідеї визволення” [4, 581]. Ангеллі стає свідком безкінечних страждань і мук своїх земляків у сибірських снігах, свідком їхнього морального занепаду, але все, на що він був здатний, – це відійти “в свою непорочну горду самотину” [4, 581]. На думку Д. Павличка, Ю. Словацький в образі Ангеллі змалював себе, “адже польські вигнанці в Сибіру, їхні чвари та пошуки рятівної ідеї – це ж символічне зображення польської еміграції, яка після повстання 1830 р., опинившись у Франції, не могла знайти спільного ідеалу, жорстоко сварилася, а поет унікав тієї боротьби, відмежовувався від принизливого протистояння в середовищі своїх” [4, 581]. У поемі тісно переплітаються реалістичні картини з фантастичними видіннями, що свідчить про захоплення Ю. Словацького романтичною містикією.

Д. Павличко у статті “Ангеллі” – актуальний для України твір Юліуша Словацького” (1999) – називає цю поему “справжнім букетом, укладеним із різних квітів, трохи чудернацьких, але нев’янутих, він повен дивною свіжістю і здорових пахощів” [4, 582]. Публіцист вибудовує аналогію між польською історією та польськими патріотами і ситуацією з українською демократією.

Висновки. Статті Д. Павличка про класиків – це панорама літератури минулого століття в постатях. Коли ж йдеться про представників інших культур, у міркуваннях неодмінно присутні аналогії з українською літературою, а спостереження автора несподівані й переконливі. Письменник уміє з вражаючою тонкістю знаходити в творчості письменників зовсім нові риси, вміє сказати про них своє задушевне слово. Об’єктами його досліджень стають постаті, сповнені творчого темпераменту, майстри, у творах яких публіцистичність поєднується з філософською заглибленістю в проблеми цінностей людських особистостей, сенс буття, природу, духовних основ життя.

Література

1. 50 польських поетів : антологія польської поезії. – К. : Основи, 2001. – 583 с.
2. Ільницький М. Дмитро Павличко : Нарис творчості / М. Ільницький. – К. : Дніпро, 1985. – 189 с.
3. Павличко Д. Над глибинами / Д. Павличко. – К. : Рад. письм., 1983. – 424 с.
4. Павличко Д. Українська національна ідея / Д. Павличко. – К. : Основи, 2004. – 771 с.

Статтю подано до редколегії
01.10.2008 р.